

บทที่ ๙

ผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔

พระมหาชิต ฐานชิต, ดร.

ป.ธ.๗, ศน.บ. (การศึกษา), M.A. (Sanskrit), Ph.D. (Vedic Studies)

วัตถุประสงค์ประจำบท

๑. เพื่อให้นิสิตสามารถบอกผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ได้โดยสังเขป
๒. เพื่อให้นิสิตสามารถอธิบายเรื่องพระโสดาบันที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ได้โดยสังเขป
๓. เพื่อให้นิสิตสามารถวิเคราะห์เรื่องพระสกทาคามีที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ได้โดยสังเขป
๔. เพื่อให้นิสิตสามารถวิเคราะห์เรื่องพระอนาคามีที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ได้โดยสังเขป
๕. เพื่อให้นิสิตสามารถวิเคราะห์เรื่องพระอรหันต์ที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ได้โดยสังเขป

ขอบข่ายเนื้อหารายวิชา

- ๙.๑ ความนำ
- ๙.๒ พระโสดาบันที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔
- ๙.๓ พระสกทาคามีที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔
- ๙.๔ พระอนาคามีที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔
- ๙.๕ พระอรหันต์ที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔
- ๙.๖ สรุปท้ายบท
- ๙.๗ คำถามท้ายบท
- ๙.๘ เอกสารอ้างอิง

๙.๑ ความนำ

ผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ที่สามารถกำจัดกิเลสที่เป็นอนุสัยกิเลส หรือสังโยชน์ที่อยู่ภายในจิตใจไปตามลำดับด้วยสังโยชน์ คือ กิเลสที่ผูกใจสัตว์ไว้จนบรรลुพระโสดาบันจนถึงพระอรหันต์ มี ๑๐ อย่าง ได้แก่

- (๑) สักกายทิฏฐิ คือ ความเห็นผิดว่า กาย ซึ่งมีอยู่ว่าเป็นเรา เป็นของเรา
- (๒) วิจิกิจฉา คือ ความลังเลสงสัยในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นต้น
- (๓) สีลัพพตปรามาส คือ ความยึดมั่นในศีลและข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ที่นอกไปจากมรรคผล

ปฏิบัติ

- (๔) กามราคะ คือ ความกำหนัดยินดีในกามคุณต่างๆ
- (๕) ปฏิฆะ คือ ความขัดเคืองใจ
- (๖) รูปราคะ คือ ความยินดีในรูปฌาน หรือในรูปภพที่จะพึงเข้าถึงได้ด้วยรูปฌานนั้น
- (๗) อรูปราคะ คือ ความยินดีในอรูปฌาน หรือในอรูปภพที่จะพึงเข้าถึงได้ด้วยอรูปฌานนั้น
- (๘) มานะ คือ ความถือตัวว่าเราดีกว่าเขา เสมอเขา เลวกว่าเขา เป็นต้น
- (๙) อุทธัจจะ คือ ความฟุ้งซ่าน ชัดสายไปในอารมณ์ต่างๆ ไม่สงบตั้งมั่นลงได้
- (๑๐) อวิชชา^๑ คือ ความไม่รู้ในอริยสัจ ๔

ผลจากการที่ละกิเลสสังโยชน์ยอมทำให้ผู้นั้นเปลี่ยนจากปุถุชนเป็นพระอริยบุคคลดังต่อไปนี้คือ

- (๑) พระโสดาบัน ผู้ถึงกระแสคือเข้าสู่มรรค ละสังโยชน์ได้ ๓ อย่าง คือ

- ๑) สักกายทิฏฐิ
- ๒) วิจิกิจฉา
- ๓) สีลัพพตปรามาส^๒

(๒) พระสกทาคามี ผู้จะกลับมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวละสังโยชน์ ๓ อย่างข้างต้น และทำราคะ โทสะ และโมหะให้เบาบาง

(๓) พระอนาคามี ผู้จะไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก จะไปเกิดในชั้นสุทธาวาสพรหม ละสังโยชน์ได้อีก ๒ ข้อ คือ

- ๑) กามราคะ
- ๒) ปฏิฆะ^๓

- (๔) พระอรหันต์ ละสังโยชน์ได้สิ้นเชิง คือละสังโยชน์อีก ๕ ข้อได้ คือ

- ๑) รูปราคะ
- ๒) อรูปราคะ
- ๓) มานะ
- ๔) อุทธัจจะ
- ๕) อวิชชา^๔

^๑ ที.ปา.ฎีกา. (บาลี) ๓๔/๑๓.

^๒ ที.ปา.ฎีกา. (บาลี) ๓๔/๑๓.

^๓ ที.ปา.ฎีกา. (บาลี) ๓๔/๑๓.

กิเลสที่ละได้แล้วเป็นการละแบบสมุจเฉตพหุทาน ปฏิปัสสัทธิพหุทาน และนิสสรณพหุทาน ไม่ใช่ วิกขัมภนพหุทาน คือ การข่มไว้เหมือนในสมณะ

ในอรรถกถา การละกิเลส หรือพหุทาน จะแบ่งไว้เป็นลำดับขั้น ๕ ขั้น ดังนี้

๑) ตทั้งคพหุทาน เป็นการละองค์นั้นๆ ด้วยวิปัสสนาญาณ เหมือนอย่างเช่นการละสักกายทิฏฐิ ด้วยการกำหนดนามรูป ละความเห็นว่างังขารไม่มีเหตุ และความเห็นว่างังขารมีปัจจัยไม่เสมอกัน ด้วยการกำหนดปัจจัย ละความเป็นผู้สงสัย ด้วยการข้ามพ้นความสงสัยในภายหลังนั้น เป็นต้น อุปมาเหมือนการละความมืดด้วยแสงประทีป เป็นการดับชั่วคราว

๒) วิกขัมภนพหุทาน เป็นการละธรรมมีนิวรณ์ ด้วยสมาธิ เหมือนการห้ามแห่นบนน้ำ ด้วยการทุบหม้อเหวี่ยงลงไป หรือเหมือนการเอาหินทับหญ้าไว้

๓) สมุจเฉตพหุทาน เป็นการละกิเลสด้วยอริยมรรค ละได้เด็ดขาด

๔) ปฏิปัสสัทธิพหุทาน เป็นการละในขั้นอริยผล เป็นภาวะที่กิเลสสงบราบคาบ

๕) นิสสรณพหุทาน^๕ เป็นการหลุดพ้นไปจากกิเลสโดยสิ้นเชิง คือ นิพพาน จุดมุ่งหมายสูงสุดของการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน คือ การหลุดพ้นจากทุกข์ ถึงความเป็นพระอรหันต์ และบรรลุมรรคผลนิพพาน

๙.๒ พระโสดาบันที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔

๙.๒.๑ พระโสดาบันที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

พระโสดาบันที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ คือ การบรรลุพระโสดาบัน หมายถึง ผู้เข้าถึงกระแสสมรรคหรือผู้เดินตามทางที่ถูกต้องอย่างแท้จริง คือปฏิบัติถูกต้องตามอริยมรรคอย่างแท้จริง การบรรลุธรรมระดับนี้ เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำได้พอประมาณในสมาธิ ทำได้พอ ประมาณในปัญญาสามารถละสังโยชน์ได้ ๓ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส^๖ การบรรลุธรรมในระดับนี้คือ

(๑) ระดับมรรคเรียกว่า โสดาปัตติมรรค

(๒) ระดับผล เรียกว่า โสดาปัตติผล

พระอริยบุคคลผู้บรรลุมีชื่อว่า พระโสดาบันพระอริยบุคคลระดับพระโสดาบันนี้ ต้องละสังโยชน์ ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิวิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาสได้อย่างเด็ดขาด ไม่มีเหลืออยู่ในจิตสันดาน ต้องเวียนว่ายตายเกิดในโลกนี้อีกไม่เกิน ๗ ชาติ พระโสดาบันมี ๓ ประเภท คือ

๑) เอกพีชีโสดาบัน หมายถึง พระโสดาบันผู้มีพีชคืออตภาพเดียว คือ เกิดอีกครั้งเดียว ก็จะได้บรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์^๗

๒) โกลังโกลโสดาบัน หมายถึง พระโสดาบันผู้เมื่อจะเกิดในภพใหม่เป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ได้ หรือ ๓ ภพ และถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็ไม่เกิดในตระกูลต่ำ คือ เกิดในตระกูลที่มีโภคบัติ

^๔ ที.ปา.ฎีกา. (บาลี) ๓๔/๑๓.

^๕ อัง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๑๖/๔๐.

^๖ ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๓๙/๓๒๓-๓๒๔.

^๗ อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒.

เท่านั้น ก็จะได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์^๘

๓) สัตตักขัตตปุรรมโสดาบัน หมายถึง พระโสดาบันผู้ละสังโยชน์เบื้องต่ำ ๓ ประการ ได้แล้ว เป็นผู้ไม่ตกไปในอบาย ๔ มีความแน่นอนที่จะตรัสรู้มรรค ๓ เบื้องสูง^๙ เมื่อจะเกิดในภพใหม่ เป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็เกิดได้ไม่เกิด ๗ ครั้ง ก็จะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์^{๑๐}

๙.๒.๒ ตัวอย่างบุคคลผู้บรรลุพระโสดาบัน

(๑) พระเมฆิยะเถระ พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ ทรงปรารภท่านพระเมฆิยะ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า ผนฺทน จปล จิตฺตเป็นต้น พระศาสดาตรัสเรียกพระเมฆิยะ^{๑๑} ผู้ไม่สามารถเพื่อประกอบความเพียรในอัมพวัน^{๑๒} นั้นได้เพราะความที่ท่านถูกวิตก ๓ อย่างครอบงำมาแล้วตรัสว่า เมฆิยะเธอละทิ้งเราผู้อ่อนวอนอยู่ว่า เมฆิยะ เราเป็นผู้ๆ เดียว เธอจงรอกอย จนกว่าภิกษุบางรูปแม้อื่นจะปรากฏ (ไว้ให้อยู่แต่) ผู้เดียว ไปอยู่ (ชื่อว่า) ทำกรรมอันหนักยิ่ง ขึ้นชื่อว่าภิกษุไม่ควรเป็นผู้เป็นไปในอำนาจแห่งจิตอย่างนี้ (เพราะ) ธรรมดาจิตนี้เป็นธรรมชาติ (แล่นไป) เร็ว การยังจิตนั้นให้เป็นที่ไปในอำนาจของตน ย่อมควร แล้วตรัสว่า

จิตที่ตื่นรน กวัดแกว่ง รักษายาก ห้ามยาก^{๑๒}

ผู้มีปัญญาสามารถควบคุมให้ตรงได้

เหมือนช่างศรดัดลูกศรให้ตรง ฉะนั้น

จิตนี้ ย่อมตื่นรนไปมา^{๑๓}

เหมือนปลาที่ถูกยกขึ้นจากน้ำโยนไปบนบก ฉะนั้น^{๑๔}

ดังนั้น ผู้มีปัญญาจึงควรละบ่วงแห่งมาร^{๑๕}

พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า บาทพระคาถาว่า ปริผนฺตติท จิตฺต ความว่า จิตนี้ คือที่ยินดีแล้วในอาลัยคือกามคุณ ๕ อันพระโยคาวจรยกขึ้นแล้วจากอาลัยคือกามคุณ ๕ นั้น ชัดไปในวิปัสสนากัมมัญฐาน เผาด้วยความเพียรอันเป็นไปทางกายและเป็นไปทางจิต เพื่อละวิญญูะ กล่าวคือบ่วงมาร ย่อมตื่นรน คือยอมไม่อาจตั้งอยู่ในวิปัสสนากัมมัญฐานนั้นได้ เหมือนอย่างปลานั้นอันพรานเบ็ดยกขึ้นจากอาลัยคือน้ำแล้วโยนไปบนบก เมื่อไม่ได้น้ำ ย่อมตื่นรนฉะนั้น แม้เมื่อเป็นอย่างนี้บุคคลผู้มีปัญญา ไม่

^๘ อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๓๑/๑๒๒.

^๙ อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒.

^{๑๐} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๓๑/๑๒๒

^{๑๑} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๗๐.

^{๑๒} ตื่นรน หมายถึงตื่นรนไปในอารมณ์ทั้ง ๖ มี รูปารมณ์ เป็นต้น กวัดแกว่ง หมายถึงหวั่นไหว ไม่อาจตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวได้นาน ดุจทารกไม่อาจทรงตัวอยู่ใน อิริยาบถเดียวได้นาน ฉะนั้น รักษายาก หมายถึงให้ดำรงอยู่ในอารมณ์ธรรมที่เป็นสัลปายะได้ยากมห้ามยาก หมายถึงห้ามหรือกัณมิให้ชานไปในวิสภาคารมณ์ได้ยาก; พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๗๐.

^{๑๓} ตื่นรนไปมา หมายถึงยินดีในกามคุณ ๕ เมื่อถูกพรากจากกามคุณ ๕ ให้หยุดนิ่งอยู่ในวิปัสสนากัมมัญฐานก็จะตื่นรนไปมา ไม่อาจตั้งมั่นอยู่ได้; พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๗๐.

^{๑๔} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕๓๔/๓๕.

^{๑๕} บ่วงแห่งมาร ในที่นี้หมายถึงกิเลสวัฏ (วงจรกิเลส) ประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๗๐.

ทอดธุระ ย่อมทำจิตนั้นให้ตรง คือให้ควรแก่การงาน โดยนัยที่กล่าวแล้ว อีกนัยหนึ่ง จิตนี้ คือที่ยังละ
 บ่วงมารคือกิเลสวัฏฏ์ไม่ได้ ตั้งอยู่ย่อมดีนรน ดุจปลานั้นฉะนั้น เพราะฉะนั้น พระโยคาวจร ควรละ
 บ่วงมารเสีย คือควรละบ่วงมารกล่าวคือกิเลสวัฏฏ์อันเป็นเหตุดีนรนแห่งจิตนั้น ในกาลจบคาถา
 พระเมฆิยะเถระ ได้ตั้งอยู่ในพระโสดาปัตติผล^{๑๖}

(๒) **อนาถบิณฑิกอุบาสก** เดิมชื่อ สุทัตตะ เป็นชาวเมืองสาวัตถีโดยกำเนิด เป็นบุตรของ
 สุนนะเศรษฐี^{๑๗} ส่วนมารดาของท่านอนาถบิณฑิกะไม่ปรากฏในคัมภีร์^{๑๘} เป็นผู้ที่มีทรัพย์สมบัติมากมาย
 มหาศาล เป็นคนมีจิตเมตตาชอบทำบุญให้ทานแก่ผู้คนที่ยากจนอนาถา^{๑๙} ซึ่งชาวพุทธทั่วไปนิยมเรียก
 ท่านว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐีบ้าง อนาถบิณฑิกบ้าง อนาถบิณฑิกคหบดีบ้าง สุทัตตอนาถบิณฑิกคหบดี
 บ้าง^{๒๐} ท่านอนาถบิณฑิกะได้ทำการค้าระหว่างเมืองสาวัตถีกับเมืองราชคฤห์เป็นประจำ จนมีความ
 สนิทสนมคุ้นเคยกับเศรษฐีที่เป็นสหายในเมืองราชคฤห์ มีนามว่า “ราชคฤหะ” ซึ่งต่อมาทั้งสองก็มี
 ความเกี่ยวข้องกันมากขึ้น ท่านมีหลานชาย ๒ คน คนหนึ่งชื่อว่า เขมกะเป็นคนประพฤตินิโคตในทางชั่ว
 สาว ส่วนหลานชายอีกคนหนึ่งเป็นนักเลงสุราไม่ปรากฏชื่อ เป็นคนที่ล้างผลาญสมบัติของบิดาจนหมด
 ลิ่น^{๒๑}

อนาถบิณฑิกเศรษฐีหลังจากได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์แล้วได้บรรลุธรรมแล้วรู้แจ้งธรรม
 แล้วหยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความเคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก้แล้วกล้า ไม่
 ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา^{๒๒} ท่านเป็นโสดาบันละสังโยชน์ข้อ ๑, ๒, ๓ ได้แล้ว ท่านจะ
 สำเร็จสกทาคามีและอนาคามีในสวรรค์ชั้นดุสิต ก็ละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ข้อ ๑-๕ ได้ ท่านจะสำเร็จ
 อรหัตตผลบนพรหมโลกชั้นอนิภูตธา ละอุทัมภคิยสังโยชน์ ข้อ ๖-๑๐ ได้ คือท่านละสังโยชน์ทั้ง ๑๐
 ท่านจะได้บรรลุจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา^{๒๓}

จากความข้างต้นพอสรุปได้ว่า คุณสมบัติของพระโสดาบันคือ เป็นผู้เกิดธรรมจักขุ (ดวงตา
 เห็นธรรม) พร้อมๆ กันกับละสังโยชน์ ๓ ได้ แต่ยังมีกามฉันทะและโทสะในสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ข้อหรือ
 โอรัมภาคิยสังโยชน์ และอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้บรรลุโสดาบันในขณะที่ยังเป็นมนุษย์อยู่

^{๑๖} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๗๐.

^{๑๗} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธสาวก พุทธสาวิกา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
 พระพุทธศาสนาธรรมสภา, ๒๕๕๕), หน้า ๔๕๑.

^{๑๘} รังษี สุหนต์, “การศึกษาบทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสก ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า
 ๓๔.

^{๑๙} พระครูกลุณณสิทธีวัฒน์ (สมาน กลุณณธมฺโม/พรหมอยู่), **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา**, พิมพ์
 ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๐๔.

^{๒๐} รังษี สุหนต์, “การศึกษาบทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๕.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

^{๒๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๕/๑๑๕.

^{๒๓} รังษี สุหนต์, “การศึกษาบทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๓๘-๓๙.

๕) อธิระ ปัตวา ตัตถะ นิพพัตติวา อธิระ ปรินิพพายี คือ ผู้บรรลุในโลกนี้แล้ว ไปบังเกิดในเทวโลกหมดอายุแล้ว กลับมาเกิดในโลกนี้ จึงปรินิพพาน หมายถึง บางท่านเป็นเทวดาสำเร็จเป็นพระสกทาคามีในเทวโลก จุตินาปฏิสนธิในโลกมนุษย์ แล้วบรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ แล้วดับขันธปรินิพพานในโลกมนุษย์นี้เอง^{๒๗}

๙.๓.๒ ตัวอย่างบุคคลผู้บรรลุพระสกทาคามี

(๑) ตัวอย่างพระสกทาคามีเช่น ในสังโยชนสูตร ว่าด้วยผู้สิ้นสังโยชน์ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก ภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า บุคคล ๔ จำพวกไหนบ้าง พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

- ๑) บุคคลเป็นสมณะผู้ไม่หวั่นไหว
- ๒) บุคคลเป็นสมณะเหมือนดอกปทุมทริก
- ๓) บุคคลเป็นสมณะเหมือนดอกปทุม
- ๔) บุคคลเป็นสมณะผู้ละเอียดอ่อนในหมู่สมณะ

ภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า บุคคลเป็นสมณะผู้ไม่หวั่นไหว เป็นอย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไปไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า บุคคลเป็นสมณะผู้ไม่หวั่นไหวเป็นอย่างไร

ภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า บุคคลเป็นสมณะเหมือนดอกปทุมทริก เป็นอย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระสกทาคามี^{๒๘} เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไปเพราะระคะโทสะและโมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียว ก็จะทำให้สุดแห่งทุกข์ได้ บุคคลเป็นสมณะเหมือนดอกปทุมทริกเป็นอย่างไร

ภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า บุคคลเป็นสมณะเหมือนดอกปทุมเป็นอย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นโอบปาติกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต้น ๕ ประการสิ้นไปจะปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนี้อีก บุคคลเป็นสมณะเหมือนดอกปทุมเป็นอย่างไร

ภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า บุคคลเป็นสมณะผู้ละเอียดอ่อนในหมู่สมณะเป็นอย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะเพราะ อาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน บุคคลเป็นสมณะผู้ละเอียด อ่อนในหมู่สมณะเป็นอย่างไร^{๒๙}

(๒) ตัวอย่างเช่น ในตติยคิณฺหกาถสถสูตร พระสูตรว่าด้วยธรรมบรรยายที่พระดำหนักอิฐ สูตรที่ ๓ ท่านพระอานนทได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

^{๒๗} วิสุทธินิพพาน. (ไทย) ๓/๓๒๖/๕๖๙.

^{๒๘} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๘๘/๑๓๕.

^{๒๙} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๘๘/๑๓๕.

พระองค์ผู้เจริญ พวกอุบาสกซึ่งอกุญะเป็นต้น ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง กระทำกาละแล้ว คติของเขาเป็นอย่างไรสัมปรายภพของเขาเป็นอย่างไร

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับพระอานนท์ว่า

อานนท์ พวกอุบาสกซึ่งอกุญะเป็นต้น ถึงแก่กรรมแล้วไปเกิดเป็นโอปปาติกะ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป ปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

พระผู้มีพระภาคตรัสกับพระอานนท์อีกว่า

อานนท์ อุบาสกกว่า ๕๐ คนในหมู่บ้านญาติกะถึงแก่กรรมแล้วไปเกิดเป็นโอปปาติกะ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป ปรินิพพานในภพนั้นไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก อุบาสกกว่า ๙๐ คนในหมู่บ้านญาติกะถึงแก่กรรมแล้วได้เป็นสกทาคามี^{๓๐} เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และบรรเทาโรค โทสะ โมหะให้เบาบางได้ กลับมาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียว จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ อุบาสกกว่า ๕๐๐-๖๐๐ คนในหมู่บ้านญาติกะถึงแก่กรรมแล้วได้เป็นโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า

และว่า อานนท์ ไม่น่าอัศจรรย์เลยที่บุคคลเกิดเป็นมนุษย์แล้วตายไป หากเมื่อบุคคลนั้นตายไป เธอทั้งหลายจักเข้ามาสอบถามเรื่องนั้นก็กับเรา ก็จะมีเป็นความลำบากแก่ตถาคต เพราะเหตุนี้ เราจักแสดงธรรมบรรยายชื่อธรรมาทาส (แว่นส่องธรรม) ที่อริยสาวกผู้ประกอบแล้ว เมื่อหวังก็พึงพยากรณ์ตนเองได้ว่า เรามีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีภูมิแห่งเปรตสิ้นแล้ว มีอบายทุกคติ และวิเนตตสิ้นแล้ว เราเป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า^{๓๑}

จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์และฆราวาสที่บรรลุพระสกทาคามี สามารถตัดวงจรแห่งสังสารวัฏ คือกิเลส กรรม วิบากได้ส่วนหนึ่ง ได้แก่ สามารถตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส และบรรเทาอาการระกบปฏิฆะได้^{๓๒} แต่ยังคงสังโยชน์เบื้องสูง ๕ ประการไม่ได้ ฆราวาสที่บรรลุพระสกทาคามีเมื่อตายแล้วจะกลับมาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียว

๙.๔ พระอนาคามีที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔

๙.๔.๑ พระอนาคามีที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

พระอนาคามีที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ โดยการบรรลุพระอนาคามี หมายถึง ผู้จะปรินิพพานในที่สุดไม่เวียนกลับมาอีก ผู้ได้บรรลุธรรมในระดับนี้ เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีลและสมาธิ ทำได้พอประมาณในปัญญา ทำสังโยชน์ ๕ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ และพยาบาทให้หมดสิ้นไป การบรรลุธรรมระดับนี้คือ

(๑) ระดับมรรคเรียกว่า อนาคามีมรรค

(๒) ระดับผล เรียกว่าอนาคามีผล

^{๓๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๖/๕๐๘.

^{๓๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๖/๕๐๙.

^{๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, หน้า ๘๒๔-๘๒๕.

พระอริยบุคคลผู้บรรลุมีชื่อว่า พระอนาคามีพระอริยบุคคลระดับพระอนาคามีนี้ ต้องละสังโยชน์ ๕ ประการ คือ สักกายทิฏฐิวิจิกิจฉา สีลัพพตปราส กามราคะ และพยาบาท ได้อย่างเด็ดขาด ไม่มีเหลืออยู่ในจิตสันดานเมื่อพระอนาคามีไปบังเกิดในพรหมโลก^{๓๓} บรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วดับขันธปรินิพพานในพรหมโลกนั้น พระอนาคามีมี ๕ ประเภท คือ

๑) อันตราปรินิพพายีอนาคามี หมายถึง พระอนาคามีผู้ปรินิพพานในระหว่างคือเกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้ว อายุยังไม่ถึงกึ่งก็ปรินิพพานมี ๓ จำพวก คือ

๑. พวกที่เกิดในชั้นสุทธาวาสอวิหาซึ่งมีอายุ ๑.๐๐๐ กัป แต่ก็บรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในวันที่เกิด ถ้าไม่บรรลุในวันที่เกิดก็จะบรรลุภายใน ๑๐๐ กัป

๒. พวกที่เมื่อไม่สามารถบรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในวันเกิดก็บรรลุภายใน ๒๐๐ กัป

๓. พวกที่เมื่อไม่สามารถบรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในวันเกิดก็บรรลุภายใน ๔๐๐ กัป^{๓๔}

๒) อุปหัจจปรินิพพายีอนาคามี หมายถึง พระอนาคามีผู้เกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้วจนจะถึงปรินิพพาน คือ อายุพ้นกึ่งแล้วจนจะถึงสิ้นอายุจึงปรินิพพาน^{๓๕}

๓) อสังขารปรินิพพายีอนาคามี หมายถึง พระอนาคามีผู้เกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้วปรินิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียรมาก^{๓๖}

๔) สสังขารปรินิพพายีอนาคามี หมายถึง พระอนาคามีผู้เกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้วปรินิพพานโดยต้องใช้ความเพียรมาก^{๓๗}

๕) อุทังโสโตกนิภฏฐคามีนาคามี หมายถึง พระอนาคามีผู้มีกระแสเบื้องบนไปสู่อกนิภฏฐภพ คือ เกิดในสุทธาวาสจนถึงอกนิภฏฐภพแล้วปรินิพพานในภพนั้น^{๓๘} พระอนาคามีผู้ที่แก้กำในสัทธินทรีย์ เกิดในพรหมโลกชั้นอวิหาภูมิ ผู้ที่แก้กำในวิริยอินทรีย์ เกิดในชั้นอตปปาภูมิ ผู้ที่แก้กำในสติทรีย์ เกิดในชั้นสุทสสาภูมิ ผู้ที่แก้กำในสมาธิอินทรีย์ เกิดในชั้นสุทสสิภูมิ ผู้ที่แก้กำในปัญญาอินทรีย์เกิดในอกนิภฏฐาภูมิ^{๓๙}

^{๓๓} พรหมโลก คือ รูปพรหม ๑๖ ได้แก่(๑) พรหมปารีสัชชา (๒) พรหมบุโรหิตา (๓) มหาพรหมา(๔) ปริตรตาภา (๕) อัปปมาณาภา (๖) ปภัสสรา (๗) ปริตตสุภา (๘) อัปปมาณสุภา (๙) สุภิกินหา (๑๐) อสัณญีสัตตา (๑๑) เวทปผลา (๑๒) อวิหา (๑๓) อตปปา (๑๔) สุทสสา (๑๕) สุทสสี(๑๖) อกนิภฏฐา และอรุปรพรหม ๔ ได้แก่ (๑) อากาสนัญญาตนะ (๒) วิญญาณัญญาตนะ (๓) อากัญญาตนะ (๔) เนวสัญญาตนะ; ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔/๔๘๖.

^{๓๔} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๒๔๓.

^{๓๕} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๒๔๓.

^{๓๖} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๒๔๓.

^{๓๗} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๒๔๓.

^{๓๘} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๒๔๒.

^{๓๙} พระเทพกิตติปัญญาคุณ (กิตติวุฑโฒ ภิกขุ), **ปรมัตถธรรม ๔ (จิต เจตสิก รูป นิพพาน)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๔๐), หน้า ๘๘.

๙.๔.๒ ตัวอย่างบุคคลผู้บรรลุประณาคามี

(๑) พระอนาคามีเช่น เรื่องภิกษุชาวเมืองปาฐะยะ ๓๐ รูป สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ภิกษุชาวเมืองปาฐะยะจำนวน ๓๐ รูปเมืองปาฐะยะตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกแคว้นโกศล คำว่า “ปาฐะยะกะ” เป็นชื่อของพระภิกษุทศกัณฐ์เถระทั้งหลายซึ่งเป็นพี่น้องร่วมบิดาเดียวกับพระเจ้าโกศล ในบรรดาท่านเหล่านั้น พระเถระผู้เป็นพี่ใหญ่เป็นพระอนาคามี^{๔๐} ทุกรูปถืออารัญญิกุฎงค์ ถือปณฑปาตีกุฎงค์และถือเตจิวริกกุฎงค์ เดินทางมากรุงสาวัตถีเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาคเมื่อใกล้วันเข้าพรรษา ไม่สามารถจะเดินทางไปให้ทันวันเข้าพรรษาในกรุงสาวัตถีได้ จึงเข้าพรรษาในเมืองสาเกตระหว่างทาง ภิกษุชาวเมืองปาฐะยะเหล่านั้นคิดว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ใกล้ๆ พวกเราห่างเพียง ๖ โยชน์ แต่พวกเราไม่ได้เฝ้าพระองค์^{๔๑}

เมื่อออกพรรษาแล้วฝนยังตกอยู่ แผ่นดินยังชุ่มชื้นด้วยน้ำ เป็นหล่มเลน ได้เดินทางมาเข้าเฝ้าด้วยจิวรที่ชุ่มชื้นด้วยน้ำ เหน็ดเหนียว ทรงปรารภเหตุนี้ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้จำพรรษาแล้ว กรานกฐินได้ และทรงแสดงอานิสงส์ ๕ ของภิกษุผู้ได้กรานกฐิน คือ

๑) ไปไหนไม่ต้องบอกลาภิกษุอื่น (ตามความในสิกขาบทที่ ๖ อเจลวรรค ปาจิตติยกัณฑ์)

๒) ไปไหนไม่ต้องนำไตรจีวรไปครบสำหรับ (ตามสิกขาบทที่ ๒ จีวรวรรค นิสัสคิยกัณฑ์)

๓) ฉันทคณโภชนะ คือ ฉันทอาหารรวมกลุ่มกันได้ (ตามสิกขาบทที่ ๒ โภชนวรรค ปาจิตติยกัณฑ์)

๔) เก็บจีวรไว้ได้ตามต้องการโดยไม่ต้องวิกัป คือทำให้เป็น ๒ เจ้าของ (ตามสิกขาบทที่ ๑ จีวรวรรค นิสัสคิยกัณฑ์)

๕) ผ้าที่เกิดขึ้นในวัดนั้นเป็นของพวกเธอ (คือพวกเธอมีสิทธิได้รับส่วนแบ่ง ภิกษุเขตอื่นมาก็ไม่มีสิทธิ)^{๔๒}

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้สงฆ์สวดประกาศมอบผ้ากฐิน แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง โดยให้ตั้งญัตติ ๑ ครั้ง สวดประกาศขอความเห็นชอบ ๑ ครั้ง (เรียกว่าญัตติทุติยกรรม) การกรานกฐินเป็นวิธีร่วมกันตัดเย็บจีวรผืนใดผืนหนึ่ง โดยขึ้นไม้กฐิน (ไม้สะดึง) แล้วเอาผ้าที่จะเย็บเป็นจีวรเข้าซึ่งที่ไม้กฐินเย็บย้อมเสร็จแล้ว ร่วมใจกันยกจีวรให้ภิกษุรูปหนึ่งในนามสงฆ์ ภิกษุที่เหลือร่วมอนุโมทนา เรียกว่า “กรานกฐิน” ภิกษุที่ได้กรานกฐิน คือ ทรงผ่อนผันวินัยบางอย่างเพื่อความสะดวกในการทำจีวร เป็นระยะเวลา ๔ เดือน รวมกับอานิสงส์การจำพรรษา ๑ เดือน เป็น ๕ เดือน (อานิสงส์จำพรรษากับอานิสงส์กฐินเหมือนกัน เพียงแต่ถ้าได้กรานกฐินด้วยก็จะเพิ่มเวลาอานิสงส์ออกไปอีก)

(๒) ตัวอย่างเช่น จิตตคหบดีผู้ได้รับการแต่งตั้งจากพระบรมศาสดาให้เป็นยอดของอุบาสกทั้งหลายผู้เป็นธรรมกถึก^{๔๓} ท่านเกิดในสกุลเศรษฐี ณ นครมัจฉิกาสนตะ แคว้นมคธ เวลาเขา

^{๔๐} วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๐๖/๑๙๑.

^{๔๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๖/๑๔๕.

^{๔๒} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๖/๑๔๖.

^{๔๓} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๕๐/๓๑.

เกิดฝนดอกไม้ ๕ สี ตกลงประมาณแค่หัวเข่าทั่วพระนคร ครั้งนั้น บิดามารดาของเขาคิดว่า เหตุที่เกิดขึ้นเสมือนหนึ่งจะเป็นการกำหนดชื่อบุตรของตน แม้ในวันเกิดทั่วพระนครก็วิจิตรด้วยดอกไม้ ๕ สี จึงขนานนามเขาว่า จิตต कुमार ต่อมาเขาดำรงอยู่ในฆราวาสวิสัยเมื่อบิดาล่วงลับไป ได้ตำแหน่งเศรษฐีในนครนั้น

สมัยหนึ่ง พระเถระชื่อว่ามหาنامه ซึ่งเป็นหนึ่งในจำนวนพระเถระปัญจวัคคีย์ ได้จาริกไปถึงนครมัจฉิกาสัมพันธะ จิตตคฤหบดีเมื่อได้พบท่านก็เลื่อมใสในอิริยาบถของท่าน จึงรับบาตรแล้วนิมนต์มายังเรือน บูชาด้วยบิณฑบาต เมื่อท่านฉันเสร็จแล้ว พระเถระเห็นอุปนิสัยของจิตตคฤหบดีนั้น เมื่อแสดงธรรมจึงแสดงเฉพาะสพพัตถวิวงศ์เท่านั้น ไม่ช้านัก จิตตคฤหบดีก็บรรลุโสดาปัตติผล เพราะตนมีการพิจารณาเห็นสังขารอันทุกข์บีบคั้นแล้วในภพก่อน จากนั้นคฤหบดีก็นำไปยังสวนของตนที่ชื่ออัมพภาฏกวัน ปรารภว่าจะอุทิศสวนแห่งนั้นให้เป็นอาราม จึงได้กล่าวถวายสวนอัมพภาฏกวัน ให้เป็นอัมพภาฏการาม เมื่อเวลาที่จิตตคฤหบดีได้หลั่งน้ำถวายพระอารามนั้น มหาปฐพีก็ได้หวั่นไหวเพื่อจะบอกเหตุว่า “พระพุทธศาสนาตั้งมั่นแล้ว” จิตตคฤหบดีให้สร้างวิหารใหญ่และที่อยู่ในอุทยานถวายพระเถระ นิมนต์ให้ท่านอยู่รับบิณฑบาตในเรือนตนเป็นนิตย์ พระอารามนั้นก็ให้เป็นอารามที่ท่านเศรษฐีได้สร้างขึ้นเพื่อพวกภิกษุผู้มาจากทิศทั้งปวงแล้ว โดยมีพระสุธรรมเถระได้เป็นเจ้าอาวาสอยู่ในมัจฉิกาสัมพันธะ

คฤหบดีชกชวณอเจลกัสสปผู้สหายให้เลื่อมใสพุทธศาสนา สมัยนั้นอเจลก (นักบวชเปลือย) ชื่อกัสสปผู้เคยเป็นสหายของจิตตคฤหบดีเมื่อครั้งยังเป็นคฤหัสถ์ ได้ไปถึงราวป่ามัจฉิกาสมณฑล จิตตคฤหบดีได้ข่าวว่าอเจลกัสสปะมาถึงจึงได้เข้าไปหาแล้วได้ปราศรัยกันพอสมควร ครั้นแล้วได้ถามท่านอเจลกัสสปะถึงเรื่องบวชมานานเท่าไร และการบรรลุธรรมมีคุณวิเศษขั้นไหน จิตตคฤหบดีได้สนทนาธรรมกับอเจลกัสสปะ ได้โน้มน้าวจิตใจของสหายผู้นี้ให้เห็นแจ้งในธรรมของพระพุทธเจ้าให้มานับถือยอมรับเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ครั้งนั้นจิตตคฤหบดีได้พาเอาอเจลกัสสปะเข้าไปหาภิกษุผู้เถระถึงที่อยู่แล้ว ขอพระเถระทั้งหลายให้อเจลกัสสปะผู้นี้บรรพชาอุปสมบท อเจลกัสสปะได้บรรพชาอุปสมบทในพระธรรมวินัยแล้วไม่นาน หลีกออกจากหมู่ อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจแน่วแน่ กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ท่านพระกัสสปะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย

ต่อมา จิตตคฤหบดีบรรลุอนาคามีผล^{๔๔} โดยสมัยอื่น พระอัครสาวกทั้งสองสดับกถาพรรณนาคุณของจิตตคฤหบดีแล้ว ใคร่จะทำความสงเคราะห์แก่คฤหบดีนั้น จึงได้ไปสู่มัจฉิกาสมณฑลนคร จิตตคฤหบดีทราบการมาของพระอัครสาวกทั้งสองนั้นจึงไปต้อนรับเส้นทางประมาณกึ่งโยชน์ พาพระอัครสาวกทั้งสองนั้นมาแล้ว นิมนต์ให้เข้าไปสู่วิหารของตน ทำอาคันตุกวัตรแล้วอ้อนวอนพระธรรมเสนาบดี^{๔๕}

ต่อมา จิตตคฤหบดีนั้น อยู่ในสำนักพระศาสดาสิ้นเดือนหนึ่ง ได้นิมนต์ภิกษุสงฆ์ทั้งสิ้นมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ให้นั่งในวิหารนั้นแหละ ถวายทานใหญ่แล้วนิมนต์ภิกษุแม่ทัพมาพร้อมกัน

^{๔๔} วิ.จ. (ไทย) ๖/๓๓/๖๕.

^{๔๕} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๔๗.

ให้อยู่ภายในอารามนั้นแหละบำรุงแล้ว ไม่ต้องหีบอะไร ในเกวียนของตนแม้สักวันหนึ่ง ได้ทำกิจทุกอย่างด้วยบรรณาการที่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายนำมาเท่านั้น จิตตคฤหบดีนั้น ถวายบังคม พระศาสดาด้วยตั้งใจว่า จักถวายทานแด่พระองค์ ได้พักอยู่ในระหว่างทางเดือนหนึ่ง และในนี้ในเวลา เดือนหนึ่งได้ล่วงไปแล้ว สิ่งของที่ตั้งใจจะนำมาถวายนั้นยังมีได้นำออกมาถวายทานเลย ด้วยว่าของอะไรๆ ที่ได้ถวายทานตลอดเวลาที่ผ่านมาเป็นสิ่งของที่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายนำมาทั้งนั้น แม้ถ้าจะอยู่ในนี้ไปอีกตลอดปีหนึ่ง ก็จักไม่ได้โอกาสที่จะถวายไทยธรรมของพระองค์แน่แท้ ตนปรารถนา จักนำของในเกวียนออกถวายเป็นทานแล้วกลับไป ขอพระองค์โปรดให้บอกที่สำหรับเก็บของนั้น แก่ตน^{๔๖}

จิตตคฤหบดีนั้นได้เป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในเรื่องการแสดงธรรม โดยมีเรื่องที่เป็นเค้ามูลที่แสดง ให้เห็นว่าท่านเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นอยู่หลายเรื่อง เช่น ท่านได้แสดงธรรมแก่ปัญหาที่เหล่าภิกษุที่ อัมพวาฏการามได้สงสัยในเรื่อง ธรรมเหล่านี้ คือสังโยชน์กัถิ สังโยชนียธรรมกัถิ มีอรรถต่างกัน มี พยัญชนะต่างกันหรือว่ามีอรรถเหมือนกัน พยัญชนะท่านั้นต่างกัน ซึ่งท่านก็ได้แสดงธรรมแก่ข้อสงสัย นั้นจนเป็นที่พอใจของพระสงฆ์ทั้งหลาย

จะเห็นได้ว่า ภิกษุชาวเมืองปาฐะยะ ๓๐ รูป และจิตตคฤหบดีที่บรรลุประอนาคามี สามารถตัดวงจรแห่งสังสารวัฏ คือ กิเลส กรรม วิบากได้ส่วนหนึ่งได้แก่ สามารถตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการคือ สักกายทิฎฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะได้ และตัดสังโยชน์เบื้องสูง ได้ ๓ ประการ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะได้^{๔๗} เมื่อตายแล้วไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก

๙.๕ พระอรหันต์ที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔

๙.๕.๑ พระอรหันต์ที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

พระอรหันต์ที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ โดยการบรรลุป ระอรหันต์ หมายถึง พระอริยบุคคลชั้นสูงสุดผู้ได้บรรลุธรรมในระดับนี้ เป็นผู้หมดสิ้นอาสวะกิเลส สามารถทำให้บริบูรณ์ในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ทำสังโยชน์ ๑๐ อย่าง คือ สักกายทิฎฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะพยาบาท รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชาให้ หมดสิ้นไป^{๔๘} การบรรลุธรรมระดับนี้คือ

(๑) ระดับมรรค เรียกว่า อรหัตตมรรค

(๒) ระดับผล เรียกว่า อรหัตตผล

พระอริยบุคคลผู้บรรลุมีชื่อว่า พระอรหันต์พระอริยบุคคลระดับพระอรหันต์นี้ นอกจากจะ ประหารกิเลสได้โดยสิ้นเชิง และตัดสังโยชน์ทั้ง ๑๐ ประการได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ท่านยังสามารถเข้า อรหัตตผลสมาบัติ เสวยอารมณ์พระนิพพานได้ตามจิตปรารถนา และเมื่อท่านหมดกิเลสอยู่จบ พรหมจรรย์แล้ว ไม่เกิดอีกต่อไป พอถึงอายุขัยแล้วท่านก็จะดับขันธปรินิพพาน ถ้าเป็นฆราวาสที่สำเร็จ เป็นพระอรหันต์จะต้องบวชภายใน ๗ วัน หรือปรินิพพานภายใน ๗ วัน ที่ได้ยินกันมานานแล้ว ตาม

^{๔๖} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๔๘๙.

^{๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, หน้า ๘๒๔-๘๒๕.

^{๔๘} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๘/๔๗.

หลักฐานในบาลีชั้นอรรถกถา จะเป็นในวันนั้นทั้งนั้น คือผู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วนิพพานหรือบวชอย่างใดอย่างหนึ่งในวันนั้น ถ้าเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ก็อยู่ได้ในเพศคฤหัสถ์ ได้ตลอดชีวิตของตนเท่าชีวิตของตน แต่ถ้าฆราวาสที่เป็นพระอรหันต์แล้วจะต้องนิพพานหรือบวชในวันนั้น ท่านใช้คำว่า ตสมิเยว ทิวเส ปพฺพชติ วา ปรินิพฺพชติ วา^{๔๙} คือ ฟังปรินิพพานหรือบวชในวันนั้น ไม่ใช่ ๗ วัน แต่ได้ยินได้ฟังมานานแล้วว่าจะต้องหรือนิพพานภายใน ๗ วัน พุดกันมาแต่ไม่มีหลักฐานที่อ้างอิง ไม่เคยพบหลักฐานที่ว่า ๗ วัน แต่ได้พบหลักฐานที่ว่าต้องบวชหรือปรินิพพานในวันนั้น

๙.๕.๒ ตัวอย่างบุคคลผู้บรรลุพระอรหันต์

(๑) พระอรหันต์เช่น พระมหาโมคคัลลานะ เป็นบุตรพราหมณ์นายบ้านในหมู่บ้านโกสิทคาม ได้ชื่อว่า โกสิทตะ ตามชื่อของหมู่บ้าน มารดาชื่อ โมคคัลลี คนทั่วไปจึงเรียกท่านว่า “โมคคัลลานะ” ตามชื่อของมารดา ท่านเป็นสหายที่รักกันมากกับอุปลิสสมาณพ (พระสารีบุตร) เทียวแสวงหาความสุขความสำราญ ตามประสาวัยรุ่น และพ่อแม่มีฐานะร่ำรวย นอกจากนี้ยังมีอุปนิสัยใจคอเหมือนกัน และยังได้ออกบวชพร้อมกัน^{๕๐}

พระมหาโมคคัลลานะหลังจากบวชแล้วได้ทูลลาพระพุทธเจ้าเพื่อบำเพ็ญเพียร ณ บ้านกัลลวามุตคาม แคว้นมคธ^{๕๑} ขณะบำเพ็ญธรรมอยู่เกิดความง่วงอย่างหนักไม่สามารถบำเพ็ญสมณธรรม ขณะนั้นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เภสภคามิกทายวัน ใกล้สูงสารศิรินคร เมืองหลวงของแคว้นภักคคะได้ทอดพระเนตรเห็นท่านกำลังโง่งงอยู่ด้วยจักษุทิพย์ จึงได้เสด็จไปปรากฏเฉพาะหน้าท่านแล้วได้แสดงธรรมโปรด โดยตรัสถามว่า โมคคัลลานะ ง่วงหรือ เมื่อพระมหาโมคคัลลานะทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า จึงตรัสอุบายกชแก้ง่วงด้วยวิธีการ ๘ อย่าง ดังนี้ คือ

(๑) เมื่อเธอมีสัญญาอยู่อย่างไร ความง่วงนั้น ย่อมครอบงำเธอได้ เธออย่าได้มึนสึการถึงสัญญานั้น อย่าได้ทำสัญญานั้นให้มาก เป็นไปได้ที่เมื่อเธออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

(๒) ถ้าเมื่อเธออยู่อย่างนั้น ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ เธอพึงตรีกตรองพิจารณาธรรมตามที่ได้สดับมา ได้เล่าเรียนมา เป็นไปได้ที่เมื่อเธออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

(๓) ถ้าเมื่อเธออยู่อย่างนั้น ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ เธอพึงสาธยายธรรมตามที่ได้สดับมา ได้เล่าเรียนมาโดยพิสดาร เป็นไปได้ที่เมื่อเธออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

(๔) ถ้าเมื่อเธออยู่อย่างนั้น ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ เธอพึงยอนช่องหูทั้ง ๒ ข้างใช้มือบีบนวดตัว เป็นไปได้ที่เมื่อเธออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

(๕) ถ้าเมื่อเธออยู่อย่างนั้น ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ เธอพึงลุกขึ้นยืน ใช้น้ำลูบตาเหลียวดูทิศทั้งหลาย แหงนดูดาวนักษัตร เป็นไปได้ที่เมื่อเธออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

(๖) ถ้าเมื่อเธออยู่อย่างนั้น ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ เธอพึงมึนสึการถึงอาโลกสัญญา(ความกำหนดหมายแสงสว่าง) ตั้งสัญญาว่าเป็นกลางวันไว้ คือกลางวันอย่างไร กลางคืนก็อย่างนั้น

^{๔๙} มิลินท. (บาลี) ๒/๒๗๕.

^{๕๐} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๙-๒๐.

^{๕๑} พุ.เถร.อ. ๒/๔๒๒/๕๒๒.

กลางคืนอย่างไร กลางวันก็อย่างนั้น มีใจเปิดเผยไม่มีอะไรหุ้มห่อ ทำจิตให้โปร่งใส เป็นไปได้ที่เมื่อเธออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

(๓) ถ้าเมื่อเธออยู่อย่างนั้น ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ เธอพึงอธิษฐานจงกรมกำหนดหมายเดินกลับไปกลับมา สำรวมอินทรีย์ภายใน มีใจไม่คิดไปภายนอกเป็นไปได้ที่เมื่อเธออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

(๔) ถ้าเมื่อเธออยู่อย่างนั้น เธอยังละความง่วงนั้นไม่ได้ ก็พึงสำเร็จสี่หยา (การนอนดูราชสีห์) โดยตะแคงข้างขวา ซ้อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะ ทำอุภูฐานสัญญา (กำหนดหมายว่าจะลุกขึ้น) ไว้ในใจ พอตื่น ก็รีบลุกขึ้นด้วยตั้งใจว่า เราจักไม่ประกอบความสุขในการนอน ไม่ประกอบความสุขในการเอกเขนก ไม่ประกอบความสุขในการหลับ^{๕๒}

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ ยังสอนให้ท่าน ไม่ถือตัวเข้าไปในตระกูล (ชวงง) ไม่กล่าวคำที่ทำให้เถียงกัน ไม่คลุกคลีกันด้วยหมู่ ท่านได้ฟังคำสอนโดยย่อถึงแนวการปฏิบัติว่า สิ่งทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เมื่อรู้ธรรมชัดอย่างนี้ เวลาเกิดเวทนาอย่างใด อย่างหนึ่งขึ้นมา ก็พิจารณาถึงความไม่เที่ยง ความคลาย ความดับ ความสละคืนในเวทนา เมื่อพิจารณาอย่างนี้ เธอไม่ยึดถืออะไรๆ ในโลก เมื่อไม่ยึดมั่น ก็ไม่สะดุ้ง ทำให้จิตเบื่องหน่าย คลายกำหนด และหลุดพ้นได้ในที่สุด

พระเถระได้ปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนทันที เมื่อพระพุทธองค์ ทรงเห็นว่าท่านหายง่วงแล้ว จึงตรัสสอนเรื่องธาตุกัมมัญฐาน^{๕๓} โดยทรงแนะนำให้ท่านกำหนดพิจารณาภายใน แยกเป็นส่วนๆ ให้เห็นว่า เป็นเพียง ธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ซึ่งแต่ละส่วนนี้ไม่ใช่เราไม่ใช่ของเรา ให้เป็นตัวตนของเรา ท่านได้เจริญสมณะสลัดกับวิปัสสนา ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนก็ได้บรรลุอรหัตตผลในวันนั้นเอง^{๕๔} นับเป็นวันที่ ๗ ตั้งแต่วันที่บวชเข้ามาในพระศาสนา^{๕๕} ท่านได้รับยกย่องว่าเป็นผู้มีฤทธิ์มาก^{๕๖} และเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย

(๒) ตัวอย่างเช่น พระพาหิยะสำเร็จเป็นพระอรหันต์ตั้งแต่ยังเป็นคฤหัสถ์^{๕๖} ท่านเป็นชาวแคว้นพาหิยะโดยกำเนิด สถานะเดิมเกิดในตระกูลไวศยะ ในตระกูลกุกุมพีตระกูลหนึ่งในแคว้นพาหิยะ สันนิษฐานว่า ท่านได้ชื่อตามแคว้น ด้วยเหตุที่ท่านนุ่งห่มเปลือกไม้ ฉะนั้นท่านจึงมีชื่อว่า “พาหิยทวารุจิริยะ” แปลว่า พาหิยะผู้มีเปลือกไม้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ท่านเลี้ยงชีวิตอยู่อย่างนี้ จนวันหนึ่งพรหมองค์หนึ่งซึ่งเป็นเพื่อนเก่าในอดีตชาติ ซึ่งสังเกตดูท่านอยู่ตลอดเวลาที่มาจากพรหมโลกชั้นสุทธาวาส ปรากฏกายให้ท่านเห็นพร้อมทั้งบอกให้ท่านทราบว่า ท่านไม่ใช่พระอรหันต์และไม่ได้ปฏิบัติตามทางที่จะทำให้เป็นพระอรหันต์ด้วย^{๕๗} พรหมองค์นี้เป็นเพื่อนเก่าของท่านครั้งสมัยพระศาสนาของพระพุทธเจ้าก็สสปะและออกบวชบำเพ็ญสมณธรรมด้วยกัน หลังจากเพื่อนของท่านบรรลุอนาคามีผลแล้วก็มีภรรยาไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส เห็นท่านประพฤติผิดจึงมาเตือนด้วยความปรารถนาดี และยังได้บอกอีกว่า บัดนี้พระอรหันต์ที่แท้จริงอุบัติขึ้นแล้ว พระองค์คือพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่

^{๕๒} อัง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๖๑/๑๑๖-๑๑๗.

^{๕๓} สารตถ.ฎีกา. (บาลี) ๓/๖๒/๒๗๗-๒๗๘.

^{๕๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๒๘.

^{๕๕} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๙๐/๒๕.

^{๕๖} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๖๐๖.

^{๕๗} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๖๐๔.

วัดเซตวัน ในเมืองสาวัตถี แคว้นโกศลเมืองสาวัตถีไกลจากกรุงปรัตชนบทประมาณ ๑๒๐ โยชน์ ท่านพาหิยะทันทีที่ได้ฟังว่า พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นแล้วเท่านั้น ท่านก็เกิดปีติอย่างแรงกล้า รีบเดินทางจากท่าเรือสุปารกะด้วยอาการรีบร้อน เช้าวันหนึ่งจึงมาถึงเมืองสาวัตถี ขณะนั้น พระพุทธเจ้ากำลังเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในตัวเมืองพอดี

ท่านไปที่วัดเซตวันและได้ทราบจากพระในวัดว่า พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในตัวเมือง จึงรีบลาจากพระในวัดแล้วมุ่งหน้าเข้าไปในตัวเมืองสาวัตถีทันที เหตุที่ท่านรีบร้อนเช่นนี้ก็เพราะไม่มั่นใจว่า ชีวิตของท่านหรือของพระพุทธเจ้าจะอยู่ได้นานเพียงไร ชั่วเวลาเพียงครู่เดียวนี้ท่านอาจตายหรือพระพุทธเจ้าอาจปรินิพพานก็ได้ หากเป็นเช่นนี้แล้วก็คงจะพลาดโอกาสจากการฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ด้วยความคิดดังกล่าวทำให้ท่านรีบออกตามหาพระพุทธเจ้าไปทั่วเมืองสาวัตถี จนในที่สุดก็มาพบขณะที่พระพุทธเจ้ากำลังเสด็จพุทธดำเนินอยู่กลางถนน ทันทิที่เห็นพระพุทธเจ้าท่านขอให้พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม ๓ ครั้งคือ

๑) ท่านก็เกิดปีติท่วมท้น ถลาเข้าไปหมอบกราบแทบพระบาทของพระพุทธเจ้า พรั่งทูลขอให้ทรงแสดงธรรมให้ฟัง พระพุทธเจ้าตรัสห้ามว่า เวลานี้มิใช่เวลาแสดงธรรม ตถาคตกำลังบิณฑบาตอยู่กลางถนน

๒) ท่านพาหิยะหยุดคระยะนิดหนึ่ง ครั้นแล้วก็ทูลขอให้พระพุทธเจ้าแสดงให้ฟังอีกเป็นครั้งที่ ๒ พระพุทธเจ้าทรงตรัสห้าม

๓) ท่านก็ทูลขอเป็นครั้งที่ ๓ พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า ท่านมีอุปนิสัยสมควรฟังธรรมได้ จึงตรัสว่า พาหิยะ เธอควรศึกษาอย่างนี้ว่า เมื่อเห็นก็สักแต่ว่าเห็น เมื่อได้ยินก็สักแต่ว่าได้ยิน เมื่อทราบก็สักแต่ว่าทราบ เมื่อรู้สึกก็สักแต่ว่ารู้สึก

ท่านพาหิยะพิจารณาตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนได้บรรลุอรหัตผล^{๕๕} ทันทิที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจบ จากนั้นจึงทูลขอบวช แต่ด้วยเหตุที่ท่านไม่เคยสร้างบุญด้วยบาตรและจีวรมาเลย พระพุทธเจ้าจึงทรงรับสั่งให้ท่านไปหาบาตรและจีวรมาก่อน ท่านก็ทำตาม ขณะที่กำลังแสวงหาบาตรและจีวรอยู่ ท่านก็ถูกแม่วัววิดตายเสียก่อน ท่านจึงนิพพานโดยท่านยังมีทันได้บวช

การบรรลุธรรมท่านได้บรรลุอรหัตผลก่อนแล้วจึงทูลขอบวชโดยได้ฟังธรรมว่าด้วยเรื่องการรู้ทันขณะเห็นรูป ได้ยิน ตมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องสัมผัสผัสสทางกาย และนึกคิดอารมณ์ที่เคยได้รับรู้มาแล้วซึ่งเรียกว่า รู้ทันวิญญูณ ๖ ท่านบรรลุอรหัตผลได้เร็ว แต่การที่พระพุทธเจ้าทรงวางเงื่อนไขต้องให้ท่านทูลขอฟังธรรมถึง ๓ ครั้งก็เพราะทรงเห็นว่าท่านเดินทางมาไกล ร่างกายอ่อนเพลีย สภาพจิตยังไม่พร้อม เพราะเกิดปีติมากเกินไป พระองค์จึงทรงประวิงเวลารอให้สภาพร่างกายและจิตใจพร้อมเสียก่อน จึงทรงแสดงธรรม ซึ่งก็ได้ผล คือ เมื่อฟังธรรมจบแล้ว ท่านก็ได้บรรลุอรหัตผลทันที

บั้นปลายชีวิตหลังจากบรรลุอรหัตผลแล้วได้ไม่ถึงวันก็นิพพานโดยถูกแม่วัววิดตาย ทั้งนี้ด้วยเป็นเพราะบาปกรรมเก่าในอดีตชาติตามมาให้ผล กรรมเก่านั้น คือ ท่านร่วมกับเพื่อนลวงโสภณีนางหนึ่งไปฆ่าชิงทรัพย์ เรื่องมีว่า ในชาตินั้นท่านเกิดเป็นลูกเศรษฐี วันหนึ่งได้ร่วมกับพวกอีก ๓ คนว่าจ้างโสภณีนางหนึ่งไปหาความสุขสำราญกันในสวน ซึ่งเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจด้วยราคา ๑,๐๐๐ กหาปณะ ตกเย็นครั้นจ่ายค่าตัวให้นางแล้ว รู้สึกเสียตายจึงวางแผนฆ่านางทิ้งแล้วชิงเอาเงินคืนพร้อม

^{๕๕} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๖๐๖.

ทั้งปลดเอาเครื่องประดับในตัวนางไปด้วย ฝ่ายโสเภณีเมื่อรู้ว่าจะถูกฆ่าแน่ ทั้งที่ตัวเองไม่มีความผิด ก็อ่อนวอนขอชีวิต แต่ก็ไร้ผล ก่อนจะสิ้นชีวิต นางได้ตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้ได้ฆ่าคนเหล่านั้นเป็นการแก้แค้นบ้างในชาติหน้า แรงอาฆาตทำให้นางไปเกิดเป็นนางยักษ์ฉนิ

จะเห็นได้ว่า พระมหาโมคคัลลานเถระและพระเมหิยะที่บรรลุประอรหันต์สามารถตัดวงจรแห่งสังสารวัฏ คือ กิเลส กรรม วิบากได้ทั้งหมด ได้แก่ สามารถตัดสังโยชน์ ๑๐ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชาทั้งหมดแล้ว^{๕๙} เมื่อนิพพานแล้วไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก เป็นการสิ้นสุดวงจรของสังสารวัฏ คือ กิเลส กรรม และวิบาก

๙.๖ สรุปท้ายบท

ผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นอุบายเรื่องปัญญา เป็นการทำให้สงบระงับหมดจากความฟุ้งซ่านจากกิเลสทั้งหลาย เพื่อพิจารณาให้เห็นแจ้งรู้ตามความเป็นจริง ได้แก่ ปัญญาที่พิจารณาเห็นไตรลักษณ์ละสังโยชน์ ๑๐ ประการได้จนสามารถบรรลุประอรหันต์นิพพานแล้วไม่กลับมาเกิดอีกต่อไปดังตัวอย่างเช่น

(๑) ตัวอย่างพระโสตาบันเช่น พระเมฆิยเถระ และอนาถบิณฑิกเศรษฐีที่บรรลุประโสตาบัน สามารถตัดวงจรสังสารวัฏ คือ กิเลส กรรม วิบากได้ส่วนหนึ่ง ได้แก่ สามารถตัดสังโยชน์เบื้องต้นได้ ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส แต่ยังคงละสังโยชน์ไม่ได้ ต้องกลับมาเกิดอีก ๗ ครั้งเป็นอย่างยิ่ง

(๒) ตัวอย่างพระสกทาคามีเช่น พระสงฆ์และฆราวาสที่บรรลุประสกทาคามี สามารถตัดวงจรแห่งสังสารวัฏ คือ กิเลส กรรม วิบากได้ส่วนหนึ่ง ได้แก่ สามารถตัดสังโยชน์เบื้องต้นได้ ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส และบรรเทา กามราคะกับปฏิฆะได้ แต่ยังคงละสังโยชน์เบื้องต้น ๕ ประการไม่ได้ ฆราวาสที่บรรลุประสกทาคามีเมื่อตายแล้วจะกลับมาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียว

(๓) ตัวอย่างพระอนาคามีเช่น ภิกษุชาวเมืองปาฐะยยะ ๓๐ รูป และจิตตคฤหบดีที่บรรลุประอนาคามี สามารถตัดวงจรแห่งสังสารวัฏ คือ กิเลส กรรม วิบากได้ส่วนหนึ่งได้แก่ สามารถตัดสังโยชน์เบื้องต้นได้ ๕ ประการคือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะได้ และตัดสังโยชน์เบื้องต้นได้ ๓ ประการ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะได้^{๖๐} เมื่อตายแล้วไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก

(๔) ตัวอย่างพระอรหันต์เช่น พระมหาโมคคัลลานเถระและพระเมหิยะที่บรรลุประอรหันต์สามารถตัดวงจรแห่งสังสารวัฏ คือ กิเลส กรรม วิบากได้ทั้งหมด ได้แก่ สามารถตัดสังโยชน์ ๑๐ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชาทั้งหมดแล้ว^{๖๑} เมื่อนิพพานแล้วไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก เป็นการสิ้นสุดวงจรของสังสารวัฏ คือ กิเลส กรรม และวิบาก

^{๕๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, หน้า ๘๒๔-๘๒๕.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒๔-๘๒๕.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒๔-๘๒๕.

๙.๗ คำถามท้ายบท

๑. จงบอกผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ โดยสังเขป
๒. จงอธิบายผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ โดยการบรรลุพระโสดาบัน โดยสังเขป
๓. จงอธิบายผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ โดยการบรรลุพระสกทาคามีโดยสังเขป
๔. จงอธิบายผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ โดยการบรรลุพระอนาคามีโดยสังเขป
๕. จงอธิบายผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ โดยการบรรลุพระอรหันต์ โดยสังเขป

๙.๘ เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิบูลญาณ, ๒๕๓๙.

_____. **ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิบูลญาณ, ๒๕๓๙.

_____. **ปกรณ์วิเสสบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิบูลญาณ, ๒๕๓๙.

พระครูกล้วยานสีทิววัฒน์ (สมาน กลยานธมโม/พรหมอยู่). **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระเทพกิตติปัญญาคุณ (กิตติวุฑโฒ ภิกขุ). **ปรมัตถธรรม ๔ (จิต เจตสิก รูป นิพพาน)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๔๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยายความ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

รังษี สุทนต์. “การศึกษาบทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสก ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พุทธสาวก พุทธสาวิกา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาธรรมสภา, ๒๕๕๕.

ประวัติผู้เขียน

๑. ชื่อ-ฉายา/นามสกุล พระมหาชิต ฐานชิต (โต้งกระโทก), ดร.
๒. ตำแหน่ง อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร
๓. สาขาที่เชี่ยวชาญ พระพุทธศาสนา, ภาษาบาลี, ภาษาสันสกฤต, วิปัสสนาภาวนา
๔. สังกัด-สถานที่ วิทยาลัยสงฆ์บาลีศึกษาศุทธิวิทย์ วิทยาเขตบาลีศึกษาศุทธิวิทย์ นครปฐม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. ประวัติการศึกษา

๕.๑ คุณวุฒิทางธรรม นักรธรรมชั้นเอก เปรียญธรรม ๗ ประโยค

๕.๒ คุณวุฒิทางโลก การศึกษาระดับอุดมศึกษา (เรียงจากวุฒิสูงสุดตามลำดับ)

คุณวุฒิ	ปีที่สำเร็จ	ชื่อสถานที่ศึกษา
Ph.D. (Sanskrit Vedic Studies)	๒๕๔๕	Sumpurananand Sanskrit University India
M.A. (Sanskrit)	๒๕๔๑	Banaras Hindu University India
ศน.บ. (การศึกษา)	๒๕๓๓	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๖. ภาระงานในความรับผิดชอบ (ภายใน ๓ ปีย้อนหลัง)

๖.๑ ประสบการณ์การสอนปริญญาตรี

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
๑	วิสุทธิธรรมศึกษา	วิทยาเขตบาลีศึกษาศุทธิวิทย์ นครปฐม
๒	การศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา	วิทยาเขตบาลีศึกษาศุทธิวิทย์ นครปฐม
๓	หลักธรรมในพระบรมราโชวาท	วิทยาเขตบาลีศึกษาศุทธิวิทย์ นครปฐม
๔	การศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทย	วิทยาเขตบาลีศึกษาศุทธิวิทย์ นครปฐม
๕	หลักพุทธธรรม	วิทยาเขตบาลีศึกษาศุทธิวิทย์ นครปฐม
๖	พุทธธรรมกับสังคมไทย	วิทยาเขตบาลีศึกษาศุทธิวิทย์ นครปฐม

๖.๒ ประสบการณ์การสอนปริญญาโท

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
๑	สัมมนาพระพุทธศาสนา	วิทยาเขตบาลีศึกษาศุทธิวิทย์ นครปฐม
๒	วิปัสสนาภาวนา	วิทยาเขตบาลีศึกษาศุทธิวิทย์ นครปฐม
๓	การใช้ภาษาบาลี ๑	วิทยาเขตบาลีศึกษาศุทธิวิทย์ นครปฐม

๗. ผลงานทางวิชาการ (งานวิจัย/บทความทางวิชาการ/หนังสือ/ตำรา)

๗.๑ งานวิจัย

พระมหาชาติ จานซีโต,ดร. (๒๕๕๙). การปฏิบัติและการสอบอารมณ์กรรมฐานตามหลักพระพุทธานุศาสนนาเถรวาทในประเทศไทย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๗.๒ บทความทางวิชาการ

พระมหาชาติ จานซีโต, ดร. (๒๕๖๐). การปฏิบัติและสอบอารมณ์กรรมฐานตามหลักพระพุทธานุศาสนนาเถรวาทในประเทศไทย, การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยบัณฑิตศึกษาระดับชาติ ประจำปี ๒๕๖๐, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๐.

พระมหาชาติ จานซีโต, ดร. (๒๕๖๐). แนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหาการบวชสามเณรในสังคมไทย, การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยบัณฑิตศึกษาระดับชาติ ประจำปี ๒๕๖๐, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๐.

๗.๓ หนังสือ/ตำรา

พระมหาชาติ จานซีโต, ดร. (๒๕๕๗). วรรณคดีบาลี.(แต่งร่วม). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาชาติ จานซีโต, ดร. (๒๕๕๕). การเขียนบทความทางพระพุทธานุศาสนา.(แต่งร่วม). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาชาติ จานซีโต, ดร. (๒๕๕๒). ศาสนาทั่วไป.(แต่งร่วม). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๘. กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม